

Kültür ve Anomi

 EROL AKYILDIRIM^a

Geliş Tarihi: 08.03.2020 | Kabul Tarihi: 30.04.2020

Öz: Bu çalışmada toplumsal yapının tüm olguları ile bütünlük teşkil eden bir sosyal yapılar bütünü olduğu, yapılarla bireysel davranışlar arasında doğrudan ilişkilerin olduğu hususları tartışılmıştır. Ayrıca kültürün sadece geleneksel toplumlarda geçerli olmadığı, modernleşmenin yaşandığı ülkelerde de işlevsel olduğu noktaların tartışılması amaçlanmıştır. Sosyal yapının pozitivist bir nazarla algılanmasının, analiz edilmesinin yanlış tedavileri ve yönetimleri beraberinde getireceği görülmektedir. Bu kapsamda düşünüldüğünde bireyin kültürsüz yaşamasının, kendi manevi iç yapısının varlığına aykırı olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, toplumsal yapının incelenmesinde doğa bilimlerine uygulanan yöntemin sosyal bilimlere uygulanmasının eksik tespitleri ortaya çıkaracağı görülmektedir. Kültür, sosyal olguda birey ile toplum arasında sıkı bir soyut bağ oluşturduğundan, bu yapıların ömrünü tamamladığı söylemiyle, yok edilmeye, parçalanmaya çalışılması sağlıklı bir toplumsal bütünlük açısından realiteyi yansıtmamaktadır. Kültürün yok edilerek boş olan alanın, geçici haz oluşturan çeşitli eğlencelerle, kültürün yerinin doldurulmaya çalışılması sağlıklı sonuçları vermediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple çalışmada kültürün işlevsel olduğu hususları göz önüne alınarak toplumsal yapıda soyut değerlerin önemine dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal yapı, anomie, kültür, intihar davranış.

^a İğd Üniversitesi, Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı
erol.akyildirim1986@gmail.com

Culture and Anomie

Abstract: In this study, it has been discussed that social structure constitutes integrity with all the facts of the social structure and that there are direct relationships between the structures and individual behaviors. It is also aimed to discuss the points where culture is not only valid in traditional societies but also functional in modern countries. It is seen that perceiving and analyzing the social structure with a positivist perspective will bring wrong treatments and managements. When considered in this context, it is understood that the uncultured life of individuals is against the existence of his own spiritual inner structure. Therefore, the application of the method applied to the natural sciences in the investigation of the social structure appears to reveal incomplete determinations in social science. Since culture creates a tight bond between the individual and the society in the social phenomenon, the attempt to destroy and disintegrate with the discourse that these structures have completed its life does not reflect reality in terms of healthy social integrity. It is understood that trying to fill the place of culture with various entertainments that create temporary pleasure, but destroying the culture does not give healthy results. For that reason, the importance of intangible values in the social structure is emphasized considering the functional aspects of the culture.

Keywords: Social structure, anomie, culture, suicide, behavior.

Giriş

Toplumsa yapı, bir bütün olarak insanın bireysel anlamda sosyal mekânda sergilediği davranış kalıpları olarak tanımlanabilir. Sosyal olguların belirlenmesinde hem bireysel eylem hem de sosyal yapının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Toplumsal mekânda sergilenen davranışlardan hareketle sosyal yapının görünen şekli anlaşılmaktadır. Fakat toplumda asıl belirleyici olan bireyin nasıl bir sistem olduğunu algılamaktır. Bireyin doğru bir şekilde analiz edilmesi, anlaşılması toplumun topyekûn düzgün bir şekilde ne olduğu anlaşılabilir. Birey ile toplum birbirlerini belirleyen bu iki yapı aynı zamanda birbirini tamamlayan unsurlardır. Dolayısı ile toplumun iç varlığının, özellikle de manevi varlığı ile anlaşılması beraberinde düzgün yönetim ve bu da toplumsal bütünleşmeyi getirecektir. Aksi halde yapı düzgün analiz edilmediği takdirde sağlıklı bir toplumsal bütünleşmeden bahsedilemez. Bunun sonucunda bireysel ve toplumsal bağlamda anominin baş göstermesi ihtimali yüksek görülmektedir. Çünkü toplum ile birey arasındaki kültürel anlamda birbirini besleyen diyalektik bir bağlantı söz konusudur (Özkan, 2016: 302). Toplumun yanlış incelenerek bu bağların işlevsiz olduğu hükmü ile kültürel bağın kopartılması, toplumsal yalnızlık, ruhsal bozukluklar vb. durumlarda artış göstereceği görülmektedir. Bu nedenle insanlığın bunalım, karamsarlık gibi sıkıntılar karşısında direnç sağlayan ve tampon görevi gören kültürün fonksiyonelliği tartışılmaz bir realite olarak görülmektedir (Tanrıverdi, 2018: 599).

Protestanlık mezhebi, Katolik mezhebine göre bireyin toplumsal davranışlarında herhangi bir sınırlandırmanın olmadığı görülmektedir. Yani Protestanlıkta bireyin tüm eylemlerinde özgür olduğu söylenebilir. Durkheim, her iki mezhebin yaşandığı toplum ilgili yaptığı saha çalışmasında Protestan olan yapılaşmalarda intihar vakaların, Katolik mezhebine göre daha fazla olduğu sonucunu tespit etmiştir. Bu durum bize bireysel davranışların toplumda tamamen serbest bırakılmasının hem bireysel hem de toplumsal davranış bozukluğunu netice verdi-

ği sonucuna götürmektedir. Başka bir ifadeyle sosyal olgulardan olan değerlerin yok edilmesi bireyin toplumsal mekânda sosyalleşmesini, ayakta tutunmasını güçleştirmektedir. Çünkü kültür topluma birey arasında bir bağ yoğunluğu oluşturmaktadır. Bu bağ yoğunluğu bireye yalnızlık anında ebeveyn görevi görmektedir. Kültürel kolektif şuur, toplumla birey arasında muhkem bir bağ teşkil etmektedir. Burada toplumsal değerle ile anomi arasında ters orantı olduğu söylenebilir. Toplumsal bağı olmayan ya da kültürün ötekileştirdiği, dışladığı bireylerin psikolojik davranış sergileme olasılığı yüksektir. Bu nedenle kültür toplumsal işlevi düşünülduğünde toplumun temel yapı taşı olarak görülebilir. Dünya toplumlarındaki toplumların temel mahsulü olan kültürün bireyin buhranlı zamanlarındaki önemi ve tüm diğer kurumlar üzerindeki pozitif yönde etkisi olduğu söylenebilir (Eliot, 1981: 31).

Sosyal kontrollerin durduramadığı noktalarda kültürün etkili olduğu söylenebilir. Örneğin bireyin toplumda yaptığı davranış bozukluğunun önceden önlenemez olduğu söylenebilir. Bireyin aklında, kalbinde kültürel anlamda manevi bir yasaklayıcı bırakılarak anomi olarak adlandırılan eylemlerin önünde set çekmektedir. Böylece suç imkanatta vuku bulmadan engellenmiş olmaktadır. Kültürün sosyal yapıda işlevselliği üzerinde durularak toplumsal kurumlar arasında başat kurum olduğu, bu sebeple parçalanarak yok edilmesinin birçok davranış bozukluğuna sebep olacağından, yaşatılmasının toplumsal bütünlüşme adına önemli olacağı hususları tartışılacaktır.

1. Toplumsal Yapı ve Kültür

Davranışlar geleneksel toplumlarda zamanla toplumsal normlara dönüşmesiyle sosyal yapıda kolektif bir eylem sergilemektedir. Bu eylem doğrudan dini bir ritüel olmayabilir. Toplumsal hayatta bireyin sosyal mekânda sergilediği eylemlerin birçok farklı sebebi olabilir. Toplumsal yapı hem bireyin rol aldığı hem de sosyal yapının bireyi etkilediği ve şekillendirdiği bir alandır. Bu alanda davranışların şekillendirdiği sosyal kurumlar ve kurumların etkilediği bir insan profili söz konusu-

dur. Toplumsal kurumların oluşmasında bireysel eylemin payı yadsınamaz bir realitedir. Dolayısıyla birey ve sosyal yapı, sosyal belirleyicilerin oluşmasında etkili bir güce sahip olduğu söylenebilir. Lefebvre sosyal mekânın üretimine ilişkin *Mekânın Üretimi* isimli çalışmasında toplumun ve bireyin karşılıklı olarak bu alanın oluşmasında önemli bir etken olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda mekân “*Bu mekân üretilmiştir. Bir «hammadeden», doğadan yola çıkılmıştır. Bunlar iktisadi olanı, tekniği içeren, ama daha da ötesine giden bir faaliyetin ürünleridir: siyasal ürünlerdir, stratejik mekânlardır*” (Lefebvre, 2019; 110) eylemlerin karşılıklı olarak birbirlerini oluşturan bir süreç olarak algılanmaktadır. Bu alanın oluşumunda Marksist anlamda ekonomik determinizmin ve üst yapının etkisi önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal yapılar beşeriyetin gündelik bilgileri neticesinde şekillendiği söylenebilir. Bu kalıpların realitesi ne derece yansıttığı tartışma konusudur. Fakat bireyin sosyal alanda sosyalleşmesinde önemli bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Çünkü bireyin sadece akıldan ibaret bir varlık olmadığı görülmektedir. Toplum ve birey deney laboratuvarında tüpün içinde incelenecek bir madde olmadığı, çeşitli duyulara sahip olmasıyla anlaşılmaktadır. Bu nedenle akılla beraber çeşitli duygulara sahip olduğundan toplumsal mekânda kültürün önem arz ettiği söylenebilir.

Doğa bilimlerinde metodoloji olarak pozitivist bir yöntem kullanılmaktadır. Burada doğa bilimleri olarak canlıların çeşitli özellikleri bilimsel veri kullanımında önemli bir yer teşkil etmektedir. Veri kaynağı olan o canlının tüm yönleri kayıt altına alınarak analizi yapılmaktadır. Bu yöntemlerin insan olmayan canlılar üzerinde yapıldığı görülmektedir. Fakat insan gözlemlenemeyen çeşitli duyulara sahip olduğundan doğa bilimleriyle elde edilmeye çalışılan bir canlı olmadığı görülmektedir. Bu nedenle insan hisseden, düşünen bir varlık olduğundan metodolojik bağlamda pozitivist yaklaşımdan ziyade yorumsamacı ve eleştirel yöntemlerle yaklaşılması gerekmektedir. Sosyal

yapıya gerçeği tam yansıtmayan metodolojilerle yaklaşıldığında toplumsal yapı yanlış anlaşılabilir ve bu doğrultuda da yanlış yönetimler görülecektir. Bu nedenle bilimsel yöntemlerle bireyin sosyal yapıdaki soyut yönünün anlaşılmasının zor olduğu anlaşılmaktadır (Güneş, 2014: 156). Bilimsel yöntemle anlaşılma-ya çalışılan toplumlarda anomi, intihar vb. hastalıklar kaçınılmaz olabilir. Çünkü insan ve toplumsal yapının detaylı gözlemlenmesi ve bu yapıyı tüm yönleriyle ele alan bir metotla incelenbilmesi, toplumun yönetilmesi noktasında ilerleyen adımlarda önemli bir yer teşkil etmektedir.

20 ve 21. yüzyıl toplumlarına bakıldığında, yapının doğru teşhis ve tedavi edilmediği sosyal yapıda davranış bozukluğu gösteren bireylerden anlaşılmaktadır. Geleneksel toplumların olduğu 3. dünya ülkelerinde sosyal anominin modern ülkelere göre az olduğu söylenebilir. Burada kültürün bireyde davranış bozukluğu sergilemesinde tampon görevi gördüğü anlaşılmaktadır. Durkheim gelenekselleşmiş toplumlarda toplumsal bilincin güçlü olduğunu, bu durumun toplumda intihar vakalarının sayısında önemli düşümlere sebebiyet verdiğini ifade etmektedir. Protestanlıkta iç bütünleşme olayı olmadığından bu da beraberinde bireyin yabancılaşmasını getirmektedir. Bu tür durumlarda intihar vakalarının görülme riski artmaktadır (Durkheim, 1986: 188). Ama bütünleşmenin sıkı olduğu başka bir ifadeyle Durkheim'in Mekanik olarak adlandırdığı toplumlarda, intihar olayları az görülmektedir. Dolayısıyla kültürün toplumsal yapıyı koruma görevi gördüğü anlaşılmaktadır. Kültürün yoğun yaşandığı mekânlarda toplumsal bir bilinç oluşturulmaktadır. Bu bilincin oluşmasında ana etken kültürün niteliğidir. Kültür bireyi sosyalleştirmesinde veya toplumsal mekânda sıkıntılara karşı ayakta tutunabilmesine vesile olabiliyorsa dejenere edilerek yok edilmesinden ziyade canlandırılması, sağlıklı bir bireyin ve toplumsal yapının oluşmasında önem arz edebilir.

Kültür aynı zamanda toplumda bireylerin aynı duyguları yaşamasına izin vermektedir. Çünkü toplumun parçalarında

olan her bir birey aynı kültürel normları benimsediğinden aynı şuuru ve dolayısıyla anemik davranışlara da aynı tepkiyi vermektedir. Durkheim' e göre toplumda intihara karşı ortak koruyuculuk etkisinin bütünleşmiş toplumların kültürel varlığından kaynaklandığını öne sürmektedir. Toplumun kendisinde oluşan ve bireylere ait kültürel baskı intihara karşı olumlu bir netice vermektedir. İntihara ya da anomik durumlara teşebbüs eden birey, kendisini kısıtlayan ve toplumun kültürüyle hoş görülmeyle bir durumla karşı karşıya kalacaktır. Bu durum da intihara kalkışan şahıs için caydırıcılık görevi görmektedir. Toplumun sağlam bir biçimde bütünleşmesi, bireyleri çeşitli ilişkilerle kendisine sıkı sıkıya bağlamasına bağlıdır. Birey toplumda ne denli bir bağ kurmuşsa intiharın yaşanması da buna paralellik gösterir. Durkheim, başka bir ifadesinde *"Aşırı bireyselleşme intihara götürdüğü gibi, yeterince bireyselleşememe de aynı sonuçları doğurur. İnsan toplumdan koptuğunda kendini kolaylıkla öldürdüğü gibi, onunla aşırı biçimde bütünleştiğinde de kendini öldürmektedir"* şeklinde bir yaklaşımda bulunur. Yani bireyin toplumsal kültüre dâhil olmasında aşırılık ya da ilgisizlik ölçülerine dikkat ederek kopmamaya dikkat etmelidir (Durkheim, 1986: 245). Bu durumda bireyselleşmenin intihara karşı etkili olmasının bir diğer ifadesi olarak bireyin aşırıya kaçmadan kültüre dâhil olmasıdır. Burada bireyin kendi iç muhasebesini yapabilmesi adına bireyselleşmesinin gerektiği, bireyselleşme noktasında aşırıya gidilerek ifrat edilmemesi noktasına dikkat çekmektedir. Toplumsal bağların gevşemesi durumunda ya da azalması, istenmeyen davranışların oluşmasına yol açmaktadır. Kültürel anlamda oluşan kolektif bağlılık, bireyin yalnız kalması durumunda, toplum ebeveyn görevi üstleneceğinden intihara eğilim göstermesi gibi durumlarda koruyucu etkisi görülecektir. Dolayısıyla kültürün toplumsal bütünleşmede önemli rol üstlendiği görülmektedir. Özetle kültür toplumlar arasında sürekli bir ortak akıl oluşturmaktadır. Bireyin tek başına olan vaziyeti ile topluma istinat emesi arasındaki önemli bir bütünleşme ortaya çıkmaktadır. Bu da bireyin sıkıntılara karşı gücü-

nün tükenmesi durumunda, toplumun bireye güç takviyesi yapması gibi bir durumdur. Durkheim, kültürün toplumsal bütünleşmedeki gücünün son derece etkili olduğunu “*Toplumun acısı zorunlu olarak bireylerin acısı olur*” şeklindeki ifadesinde anlaşılmaktadır (Durkheim, 1986: 235-242).

2. Kültür ve Toplumsal Duyarlılık

Kültürün sosyal yapıda bütünleyici yönünün olduğu göz önüne alındığında, işlevsel olan yönü tespit edilerek yaşatılması sağlıklı bir toplumun olması için önem arz etmektedir. Aile toplumsal yapıda önemli bir yer teşkil ettiği söylenebilir. Bireyin toplumda yaşama tutunmasında ailenin koruyucu, eğitici vb. işlevleri olduğu bilinmektedir. Fakat kapitalist sistemin medya aracılığıyla özel alanları tahrip ettiği görülmektedir. Örneğin toplumsal hastalıkların baş göstermesinde önemli bir etken olan aile yapısının medya aracılığıyla çeşitli evlendirme programlarıyla tüketime sürüklenerek yok edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Materyalist anlamda düşüncelerin geliştiği 21. yüzyıl toplumlarında kültürel değerlerin önemli ölçüde ikinci plana ya da yok edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Kapitalist düşüncenin dünyada oluşturmaya çalıştığı tek tip kültür şeklinin oluşması uğruna bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde eşlik eden medya programları görülmektedir. Bu programlarda kültürel sembollerin sık sık gündeme getirilerek dezenformasyona uğratarak yok edilmeye çalışılmaktadır (Yıldırım, 2018c: 4). Bu nedenle değerlere karşı toplumsal duyarlılığın oluşturulması gerekmektedir. İlgili dünya toplumların kültürün korunmasında koruyucu adımların atılması sağlıklı birey ve toplumun inşasında etkili olmaktadır.

Kültür bireyin kafasında ya da vicdanında manevi bir yasaklayıcı bıraktığından toplumsal sorunsalların baş göstermesinde önemli bir etken olmaktadır. Toplumsal yapının inşa edilmesinde kültürün anomik davranışlara karşı duyarlılık bilincini artırdığı yönü unutulmamalıdır. Sosyal kontrollerin erişemediği alanlarda, kültürün erişebileceği realitesi azımsanacak bir durum olarak görülmemektedir. Örneğin çocuk is-

tismarı, intihar, uyuşturucu vb. sorunsalların asayişini sağlamada kültürün önemi yadsınamaz. Çünkü kültürün yoğun yaşandığı geleneksel toplumlarda birey toplumca hoş karşılanamayan bir eylemi yapmada tek karar alıcı olmamaktadır. Yapacağı eylemde toplumun onayını da düşünmesi gerekmektedir. Başka bir misal olarak kürtaj hususunda dinin olumlamadığı bir alandır. Kürtaj din tarafından ret edilerek haz ve özgürlük alanından ziyade cinayet olarak algılanmaktadır (Yıldırım, 2018b: 71). Dolayısıyla kültürel davranış normların toplumda sosyal yapının büyümesinde koruyucu görevler üstlendiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle sosyal bütünleşmede, kültürün duyarlılık seviyesini artırdığı söylenebilir.

Kültür aynı zamanda sosyal yapıda yardımlaşmanın oluşmasında önemli bir etken olarak görülmektedir. Toplumda yaygın olarak kabul edilen zengin ve fakir sosyal sınıfların arasına, yardımlaşmanın sağlanmasında önemli bir görev gördüğü söylenebilir (Weber, 2016: 343-347). Yani toplumsal iki sınıfın ilişkilerini birbirlerine yaklaştırarak aralarında düşmanlığın ve kıskançlıkların oluşmasında önleyici bir etken olmaktadır. Oysa yardımlaşma ile zengin kesiminden fakir kesime baskı, zülüm yerine acıma hissi; fakir kesiminden zengin tabakaya karşı saygı ve hürmet olabilir. Bunun tersi düşünüldüğünde fakir kesiminden yukarıya kıskançlık ve nefret, yukarıdan aşağıda tahakküm ve baskı olacağı görülmektedir. Böylece iki sınıfın birbirine karşı çatışma içerisinde oldukları bir imaj oluşacaktır. Aksi halde fakir kesimin zengin malına illegal yollarla sahip olmaya çalışması gibi görüntülerin oluşmasına sebebiyet verebilir. Bu da toplumsal bütünleşmeyi ortadan kaldırarak, toplumsal çöküşü hızlandırmaktadır.

3. Kültürün Ekonomik ve Sosyal Refahı Artırması

Kapitalizmin yükselişinde Protestan ahlakının önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Weber, Protestanlığın en yaygın olduğu yerlerde, en zengin kentlerin olduğunu ifade etmektedir. Kapitalizmin yükselişinde kültürün itici güç oluşturduğu söylenebilir. Weber başka bir ifadesinde “*Ne zaman ki*

en ufak şeyleri bile hesaba katmaya uğraşırsan, işte o zaman şu iyi sonuca ulaşırsın: Küçük giderlerin nasıl büyük miktarlara ulaştığını görürsün ve neyden tasarruf ettiğini, gelecekte neyden tasarruf edebileceğini görürsün.” (Weber, 2014: 35-52) söylemektedir. Protestan ahlakı bireyin lüzumsuz yere harcama yapmamasını kendisine bir ödev olarak benimsetmiştir. Weber’in de ifadesiyle de en ufak harcamaların bile hesap edilmesini yani sürekli bir birikime teşvik olduğu görülmektedir. Biriktirilen kapital daha sonra tekrar üretime harcanıyor. Ve böylelikle ciddi bir şekilde zenginleşen bir tabaka ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kapitalizmin canlanmasında önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu anlamda bakıldığında kültürün toplumun maddi anlamda gelişmesinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Kültür rasyonel akıl eleğinden geçirildikten sonra muhafazasına çalışılmalıdır. Çünkü ilgili davranış normlarında batıl düşüncelerin olması muhtemeldir. Bu düşüncelerin rasyonelliği sorgulandıktan sonra gerekli önlemler alınmalıdır. Kültürün toplumda işlevsel olması yönüne bakılmalıdır. Kültür bireyin toplumda yapacağı her eylemi için ilham kaynağı olduğu görülmektedir. Bireyselliğin, yalnızlığın arttığı bir devirde kültürün nitelikli olan kısımların yaşanması, birey için son derece önem arz edebilir. Modern toplum Weber’ in *dünyanın büyüsenü bozulması* ifadesi, rasyonel bir yaşam etiğinin rehber alındığını göstermektedir (Ritzer, 2011: 116-166). Aklın kabullendiği kültürün doğru bir eylem olarak algılanması düşüncesinin yaygınlık kazandığı bir süreç ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla dünya toplumlarında akılcı davranış normları olarak kabul edilen kültürel değerlerin toplumsal yapıdaki işlevselliği göz önünde bulundurularak faydacı yönü kapsamında korunmalıdır. Çünkü kültür, bireyin toplumda meydana gelen her türlü davranış bozukluğuna karşı teselli görevi görmektedir. Örneğin bilişim teknolojinin gelişmesiyle bireyde tüketim algısının oluşması için sosyal medyada reklamlarla bilinçaltının tüketim bombardımanına tutulduğu bir hastalık çeşidinin baş gösterdiği görülmektedir. Bu illete karşı kültürün son derece önemli olduğu

söylenbilir. Çünkü değerlerin öğretileri bireyde öz kontrol bilinci oluşturarak tüketime yönelik engelleyici bir etki uyardırmaktadır. Bu da toplumun yanlış ihtiyaçlara karşı önlem almasına ve yoksullaşmaması yönünde önemli bir etki edebilir. Böylelikle toplumda, sosyal ve ekonomik refahın artması yönünde pozitif bir yansıma sebep olmaktadır. Bu hastalık 20. ve 21. yüzyılda hız kazanan toplumsal hastalıktan sadece bir tanesi olarak görülmektedir. Bunun yanında cinsel, anomi ve haz duygusunun şiddetle tahrik edildiği bir durum da söz konusudur. Tüm davranış bozukluklar düşünüldüğünde, kültürün toplumsal yapıda aileden sonra bireye en önemli arkadaş ve rehber hocası görevi gördüğü söylenebilir.

4. Kültür ve Anomi

İnsan sonsuz istek ve ihtiyaçları arzulayan bir birey olduğundan duygularında herhangi bir gemlemenin olmaması, toplumsal hayatta davranış bozuklukların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde bireyin özgürlük alanların başka özgürlük alanların müdahalesi anlamına gelebilir. Bu tür olumsuzlukların yaşanmaması adına kültürün sınırlayıcı etkisi önemsenmektedir. Kültürün, bozgunculuğun, kuralsızlığın önlenmesinde, en aza indirgenmesinde önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Toplumsal bağların bütünleşmesinde, sıkılaşmasında dinin önemli oranda işlevsel olduğu görülmektedir. Toplumsal yapının düzgün bir şekilde ilerlemesinde yardımcı bir unsur olarak görev yapmaktadır. Kültür, evrensel eylemlerin olduğu bir alan inşa etmeye çalışarak beşeriyeti ortak bir paydada birleştirmeyi amaçlamaktadır. Durkheim, intihar, işbölümü, din üzerine yaptığı çalışmalarında toplumsal yapıda bütünleşmenin zorunluğu yönünde, ahlaki düzenlemenin varlığını önemsemektedir. Çünkü sanayileşme ile beraber bireyin her türlü hazzı serbest bırakılmaktadır. Bu durum toplumsal düzenin, uyumun korunmasını tehdit etmektedir. Toplumsal dokunun zedelenmemesi adına kültüre bir araç olarak bakılmaktadır (Swingewood, 1998: 154-155).

Durkheim, anomiyi düzensizlik, dizginlenemeyen davranış

bozuklukların sosyal kontroller tarafından engellenemeyen eylem şekilleri olarak ifade etmektedir. Sosyal kontrollerde artışın yaşanması, modern kapitalizmin yükselişiyle paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Tüketim çılgınlığının hızlanmasıyla birlikte, modern kapitalist toplumlarda tutku ve istekler artarken geleneksel öğretiler ve sınırlandırmalar gücünü koruyamaz hale gelmektedir. Durkheim, ayrıca toplumsal bütünlüğü örneğin aile, yönetim, ekonomi vb. yapıların bütünleşmesinde değerlerin, ahlaki konsensüsün olduğunu öne sürmektedir. Toplumsal normların istikrar sağlamasının yanında toplumun bireylerini kontrol ederek yönlendirdiği de görülmektedir. Ayrıca bireyde sınırsız ve doyurulması imkânsız hazlar olduğundan toplumsal düzen adına söz konusu arzuların denetim altına tutulması gerekmektedir. Burada ahlaki rehberliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu da ancak rasyonel kültürün yaşatılması ve sosyal kontrollerin devreye girmesiyle sağlanabileceği görülmektedir (Slattery, 2014: 34-36). Weber de reform dönemiyle görülmemiş *bir içsel yalnızlığın* yaşandığını ifade ederek anomik bir toplumsal yapının ortaya çıktığının sinyalini vermektedir (Weber, 2014:124). Dolayısıyla kapitalizmin doğa bilimlerine yönelik yöntem olarak kullandığı pozitif analizlerin, sosyal alanda çeşitli ruhsal yalnızlıklar ortaya çıkarmaktadır. Bu durum pozitivist yöntemle toplumsal yapının doğru çözümlenemeyeceği realitesini, çeşitli toplumsal hastalıkların ortaya çıkmasıyla anlaşılmaktadır. Toplumsal yapıda bulunan bireyin davranışlarını düzene girmesinde, başka bir ifadeyle sosyalizasyon sürecinde geçmesi, kültürel değerler tutkal görevi görmektedir. Bireylerin toplumda tutunmasında rasyonel davranış sergilemesi, rasyonel kültürün etkisinin önemi yadsınamaz bir durumdur.

Durkheim, Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri isimli eserinde toplumsal yapıda oluşan kültürle ilgili önemli tahliller yaptığı görülmektedir. Kültürün zamanla bilinç üzerindeki bir ahlaki yoğunluk oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu ahlaki etki yoğunluğu toplumsal bir güç teşkil etmektedir. Bu durum, dog-

matif bir hal alarak toplumun birey bilinci üzerinde kontrol kurma etkisi yaptığı görülmektedir. Bu davranış yoğunluğunun süreç içerisinde gündelik deneyimlerle oluşan davranış normu olduğu kadar, semavi dinlerin öğretilerinin de bu davranış mekânına etki ettiği söylenebilir. Dolayısıyla toplumun birey üzerinde oluşturduğu bilincin kaynaklarının farklılık teşkil ettiği iddia edilebilir. Bu toplumsal bilinç yoğunluğunun bireyin eylemlerinde bazı durumlarda sınırlamaya ittiği görülmektedir. Bu bilinç yoğunluğun yok edildiği ya da olmadığı toplumlarda kuralsızlığın ve içsel bir yalnızlığın yaşanma olasılığı daha yüksek olabilir. Durkheim, toplumda meydana gelen inancın o toplumun bir bireyin üstün yeteneklerinde dolayı onu Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak algıladığını ifade etmektedir. Toplumun Tanrı olduğunu, inançların oluşumunda toplumun anlamlandırıldığını dile getirmektedir. Burada vurgulanan husus, toplumun bireysel güçten çok daha fazla bir şey olduğudur. Buradaki temel güç toplumun bireyler aracılığıyla oluşturduğu kamuoyunun yığılma gücüdür. Toplum o bireyi ne tür bir değerle sembolleştirirse, birey de o şekilde güç kazanacaktır. Bu zamanla toplum tarafında sembolleşmiş olur. Korkulan ya da saygı duyulan bir hal alır. Bu da kolektif bilincin bireyi kutsallaştırarak toplumsal mekânda oluşturmaktadır (Durkheim, 2005: 254-260). Toplumsal yapının şekillenmesinde önemli bir etken olan kutsallaştırılan şahsın davranışlarının rasyonel olması önem arz etmektedir. Geleneksel toplumlarda bu tarz sembolik bireylerin davranış şekilleri, toplumun kültür yapısına göre farklılık arz edebilir. Kültürün ana kaynağı olan bu semboller, bireyin toplumdaki davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Önderlik rolünü sergileyen liderin irrasyonel tutumları genel anlamda modern toplumlarda eleştirilerek törpülenmektedir. Bu duruma da kültürün değişimi ya da evrimleşmesi nazarıyla bakılabilir.

Durkheim bencil intihar tipini açıklarken Katolik mezhebi ile Protestanlık mezhebini karşılaştırmaktadır. Ona göre Protestanlık mezhebindeki toplumların, Katolik mezhebine göre 4-5

kat daha fazla intihar olaylarının görüldüğünü ifade etmektedir. İki mezhep arasındaki temel fark, Katolik mezhebinde daha katı bir muhafazakârlık hâkim iken, Protestanlıkta özgür iradenin, aklın temele alındığı esnek bir yapı vardır. Protestanlık mezhebinde, yaşam şekline uygun olarak kendi inancını inşa edildiği görülmektedir. Durkheim buradan bir sonuca vararak Protestanlıktaki intihar olaylarının fazla olmasını, bu dinin ön gördüğü özgürce sorgulama anlayışına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Burada da görüldüğü gibi modern kapitalist toplumlarda kültürün yoğun yaşandığı toplumlarda anomik hastalıkların az olduğu buna karşın özgür iradenin serbest bırakıldığı, sınırlandırılmadığı alanlarda toplumsal davranış bozukluğu fazla olduğu görülmektedir (Durkheim, 1986: 166-172).

5. Kültür ve Din Kurumu İlişkisi

Kültür ile din toplumsal hayatta sürekli olarak birbiriyle etkileşime girip birbirlerini şekillendirmesinde önemli yere sahiptir. Din-kültür hem pozitif yönde bir birini besler hem de negatif yönde birbirini etkilediği söylenebilir (Okumuş, 2016: 272). Ancak modern öncesi dönemde din kurumunun tüm diğer toplumsal kurumlar üzerinde başak rol görevi gördüğü söylenebilir. Din diğer kurumlarla daima karşılıklı ilişki içerisinde olduğu görülmektedir (Aydın, 2011: 129-130). Doğa olaylarının altında yatan sırların bilimsel bilgiyle anlaşılmasıyla birlikte, din kurumunun başat rol işlevi görünürde zamanla azalmaktadır. Fakat işin esasını akıl gözümüze yakınlaştırdığımızda doğa olaylarına yönelik gerçekleştirilen hâkimiyetin altında, aslında ürpertici gerçeklerin de gün yüzüne çıktığı görülmektedir. Misal olarak astronomi ilminin ilerlemesiyle beşeriyetin sonsuz acizliği ve fakirliği mutlak bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çünkü dünya hadsiz hava boşluğunda ve direksiz bir şekilde boşlukta durmaktadır. Ya da güneşin dünyadan 106 (Okutay, 2018: 7) kat daha büyük bir ateş kütlesi olması, hava boşluğunda sayılmayacak gezegenlerin, galaksilerin büyüklükleri vb. durumlar düşünüldüğünde beşeriyetin ne kadar aciz bir varlık olduğu görülmektedir. Dolayısıyla doğa bilimlerin artmasıyla

beraber insan, korkuları artan bir varlık konumuna gelerek, kültüre olan bağılıklarının da güçleneceği görülmektedir. Tüm bunlar bireyin bir kültüre sığınma ihtiyacını tetiklemektedir. Aksi halde kültürün, dinin toplumda yok edilmesi bireyi içsel bir yalnızlığa itebilir. Bu durumda ruhsal bozukluklar, intihar, anomi vb. toplumsal hastalıklarda artışı tetikleyebilir. Kültür sosyal bunalımlara karşı teselli verebilir. Örneğin küçük bir çocuğun yakını ya da arkadaşının ölümünün dinsel yaklaşımla 'cennetin bir kuşu oldu' ifadesi psikolojik yönde teselli vereceği veya yaşlanmış bir ihtiyarın yakında yok olacağı düşüncesinin ona daima ızdırap vereceği vb. hususlar düşünüldüğünde değerlerin sosyal psikolojide önemli derecede işlevsel olduğu görülmektedir. Yani sosyal yapıda bunalımlara, çıkmazlara, sorunsallara karşı rehber görevi gördüğü anlaşılmaktadır (Ak-kaya, 2018: 599). Ayrıca değerlerin toplumda 'yardımseverlik' işlevini gördüğü hususu önemli bir işlevdir. Bireyin kederli anında toplumun bireye yardımlaşma anlamında önemli bir teselli kaynağı oluşturduğu söylenebilir (Akyüz, 2008: 192).

Durkheim' in sanayi toplumlarının artmasıyla beraber, toplumda meydana gelen davranış bozukluğunun sebebinin, insanın astronomi, tıp vb. bilimsel bilginin artışıyla beraber acizliğinin gün yüzüne çıkmasıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Oysa modern kapitalizmin doğuşuyla beraber insanların intihar gibi vakalardan uzaklaşması gerekirken, tam tersine Durkheim' in intihar çalışmasında modernleşmenin ilerlemiş olduğu kentlerde, intihar vakalarında artışın gerçekleştiğini tespit etmektedir (1986). Bu kapsamda düşünüldüğünde dinin toplumsal kurumlar üzerinde önemli derecede etkisinin olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu da kültürün çocuklukta öğretilip olgunlaşmayla bir kenara bırakılmaması gerektiğini, orta çağda bireyin doğa olaylarına yönelik hâkimiyetinin olmadığını bununla beraber bilimsel bilgiyle doğa olaylarına hâkimiyet sağlandığını ifade edilerek kültürel inancın bir kenara itilmesi gerektiği ve kültüre artık ihtiyaç duyulmadığını iddia etmek realiteyi yansıtmadığı görülmektedir (Saatçoğlu ve Ukray, 2018: 210). Bi-

limsel bilginin artışıyla beraber insanların doğa olaylarına yönelik hâkimiyetinin artmış olması, dinin açıklamalarına yönelik ihtiyacı o nispette ziyadeleşmektedir. Örneğin astronomi ilminin gelişmesiyle beraber dünyanın hadsiz hava boşluğunda direksiz durması ve denizlerin dökülmeden havada durması aynı zamanda süratli dönmesinin bilimsel veriler ışığında gün yüzüne çıkması ile insanın mutlak aciz olduğu hususu daha da artmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle din hususunda aşkın bir güce olan ihtiyacı artmış olduğu söylenebilir.

Kapitalizmin uyutucu hevesatıyla(haz, cinsel ilişki, tüketim) uyuşturulmuş olan bireylerin çeşitli eğlencelerle kültürel değerleri umursamadığı ya da ilgili hislerinin iptal edildiği söylenebilir. Örneğin sosyal medya aracılığı ile tüketime yönlendirilmekte ve tüketim eylemini gerçekleştirmekle mutlu olacağı vaat edilmektedir. İlgili zevk ve lezzetlerin verdiği uyuşuklukların gitmesiyle, kültürün yok edildiği toplumlarda birey patolojik davranışlar göstermektedir. Toplumda bireyin sağlıklı bir hayat sürdürmesi, geçici zevklerle uyuşturulmasından ziyade gerçeklerle yüzleşmesi, bireyi en azından çözüm üretmeye yöneltecektir. Kapitalizm, sosyal kurumları katlederek kültürü dejenere etmeye çalıştığı görülmektedir. Beşeriyete hediye ettiği ve avutucu oyuncaklar nev'inden eğlencelerle yok edilen din kurumunun yerini doldurmaya çalışmaktadır. Bu eyleminin toplumda büyük ruhi hastalıklara sebep verdiği, özelliklede 20. ve 21. yüzyıl dünya toplumlarında görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Toplumsal yapının düzen içerisinde olan ve barındırdığı temel yapılarla bir bütünlük teşkil ettiği görülmektedir. Fakat bu yapının kültürel rol işleri gören kurumun, ortadan kaldırılarak yerine geçici uyuşukluk hizmeti gören eğlencelerin olduğu görülmektedir. Bu durumun pozitivist bir yöntemle yani aklın göze indirilmesiyle hareket edildiği anlaşılmaktadır. Toplumsal yapının nasıl bir nesne olduğu ve bu yapıya ne tür bir teşhis ve tedavi ile yaklaşılması gerektiği pozitivist yöntemle anlamaya çalışılması, beraberinde yanlış adımların ortaya çıkmasına se-

bep olmaktadır. Örneğin 21. yüzyıl modern gelişmiş Ülkelerde toplumsal yapıdaki bireylerin anomik davranışlarına yönelik tedavi olarak değerlerin tesellisi yerine, geçici olarak hisleri iptal eden eğlencelere bırakmıştır. Geçici eğlencelerin son bulması anında bireyde ruhsal bunalımlar ve bu da beraberinde toplumsal çöküşü getirmektedir. Yukarıda Durkheim' in İntihar çalışmasında görüldüğü üzere modern sanayi kentlerde intihar vakaların daha çok olduğunu gözlemlemiştir. Kapitalizmin bu gözlem sonucu toplumsal yapıda boş bırakılan kültürün yerine hazları tetikleyecek eğlenceler bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu eğlence ve haz uyusukluğunun son bulması, bireyi yalnızlığa ve intihara sürüklediği görülmektedir.

Bilindiği üzere birey toplumda davranış eylemleri gerçekleştirmektedir. Kültür bu huy ve karakterler bütününe teşkil etmektedir. Toplumun kültürsüz olmaması düşünülemez. Herhangi bir yapıdaki tuğlalar arasındaki harç görevi gördüğü söylenebilir. Çünkü bireyin davranışlarını ortaya çıkaran onun iç dinamiklerinde yatan manevi cihazların olduğu görülmektedir. Bu manevi sırların anlaşılması pozitivist bir metodolojiyle olamayacağı anlaşılmaktadır. Durkheim' in intihar vakalarını incelediği toplumların pozitivist yaklaşımlarla tedavi edildiği toplumsal yapılaşmalar olduğu görülmektedir. Bu nedenle toplumun iç dinamiklerinde yatan ruhi isteklerin karşılıksız bırakılmaması gerektiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak dünya toplumlarında rasyonel kültürün canlandırılması, rasyonel dünya kültürü oluşturulmasının bireysel yalnızlığı yaşanmasında yardımcı rol oynayacağı görülmektedir. Kültür rasyonel akıl eleğinden geçirildikten sonra muhafazasına çalışılmalıdır. Çünkü insan aydınlanma ya da modernitenin başlangıcındaki gibi sadece akıldan ibaret bir varlık değil, aynı zamanda kalp, vicdan, ruh vb. sıfatlara sahip bir öznedir. Bu sebeple cismi geçici uyutucu lezzetlerle avutarak, toplumsal kurumlardan kültürün yerinin bunlarla doldurulması, beşeriyeti psikolojik bunalımlara sürüklemek anlamına gelmektedir. Cismin beslendiği, değersiz bırakıldığı yani zahiri ihtiyaçlar

karşılanarak batını ihtiyaçların göz ardı edildiği bir toplumsal yapılaşma görülmektedir. Toplumsal yapının bozularak yani kurumlardan din kurumunun kaldırılıp yerine geçici bir sarhoşluk, uyuşukluk veren ve hisleri iptal eden kültürel değerlerin yerine hazzı tetikleyecek eğlenceler bırakılması, o toplumu yalnızlığa ve bunalımların olduğu yerlerde danışmansız bırakmaktadır.

Kaynaklar

Akkaya, Ümit Harun, "Kültür Endüstrisi, Popüler Kültür ve Yabancılaşma Bağlamında Medya Din İlişkisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 59, 2018, 590-606.

Akyüz, Hüseyin, *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2008.

Aydın, Mustafa, *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara: Kadim Yayınları, 2011.

Durkheim, Emile, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, çev. Fuat Aydın, İstanbul: Ataç Yayınları, 2005.

Durkheim, Emile, *İntihar*, çev. Özer Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınları, 1986, 235-245.

Eliot, Thomas S., *Kültür Üzerine Düşünceler*, çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

Güneş, Abdurrahman, "Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 2014, 153-164.

Lefebvre, Henri, *Mekânın Üretimi*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019.

Okumuş, Ejder, "Topum Bağlamında Din-Kültür Etkileşimi", *Turkish Studies*, 11 (7), 2016, 269-292.

Özkan, Fatih, "Dinin Anlaşılmasında Kültürel Etki", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 2016, 299-314.

Ritzer, George, *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, Çev. Şen Süer Kaya, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Saatçioğlu, Fulya ve Murat Ukray, "Hayatı ve *Das Kapital* Üzerine Bir İnceleme", Karl Marx, *Das Kapital*, çev. Fulya Saatçioğlu ve Murat Ukray Ankara: Yason Yayıncılık, 2018.

Sait Yıldırım, "Kadının Bedeni ve Duyguları Üzerinden Sömürülmesi:

Evlendirme Programları Örneği", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 2018a, 1-11.

Slattery, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014.

Swingewood, Alan, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, çev. Osman Akınhay, Ankara: Bilim ve Sanat, 1998, 154-155

Tanrıverdi, Hasan, "Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (3), 2018, 595-601.

Weber, Max, *Din Sosyolojisi*, çev. Latif Boyacı, İstanbul: Yarın Yayınları, 2016.

Weber, Max, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Mehmet Ötken, Ankara: Tutku Yayınları, 2014.

Yıldırım, Sait, "Hak, Cinayet ve Politika Üçgeninde Kürtaj Hakkı", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 42, 2018b, 55-75.

